

Norsk institutt for kulturminneforskning
NIKU Tema 21

Fortidens minner i dagens landskap

Status for automatisk fredete kulturminner
i Eidskog kommune, Hedmark 2007

May-Liss Bøe Sollund

Norsk institutt for kulturminneforskning

NIKU ble etablert 1. september 1994 som del av Stiftelsen for naturforskning og kulturminneforskning, NINA•NIKU. Fra 1. januar 2003 er instituttet en selvstendig stiftelse og del av det nyopprettede aksjeselskapet Miljøalliansen som består av seks forskningsinstitutter og representerer en betydelig spesial- og tverrfaglig kompetanse til beste for norsk og internasjonal miljøforskning.

NIKU skal være et nasjonalt og internasjonalt kompetansesenter innen anvendt kulturminneforskning. Vår oppdragsvirksomhet er rettet mot så vel kulturminneforvaltningen som andre relevante brukere i samfunnet, både offentlige og private. Instituttet utfører forskning og oppdrag innen følgende områder:

- Arkeologi i middelalderbyene
- Arkeologiske registreringer og overvåkinger
- Bygningsundersøkelser
- Fargeundersøkelser (bygninger)
- Humanosteologi
- Konservering og restaurering
- Landskap og kulturminner
- Landskapsanalyser og konsekvensutredninger for kulturminner i samband med naturinngrep og arealendringer
- Miljøovervåking
- Oppmålinger
- Registrering av kulturminner

De største oppdragsgiverne er, i tillegg til Miljøverndepartementet og Norges forskningsråd, Riksantikvaren, Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet og andre offentlige institusjoner og bedrifter (Statsbygg, Forsvaret ol.).

NIKU har sitt hovedkontor i Oslo og distriktskontorer i Bergen, Oslo (Gamlebyen), Tromsø, Trondheim og Tønsberg.

Publikasjoner

Som selvstendig stiftelse har vi valgt å avslutte tidligere serier og etablerer fra 2003 to nye serier som hver nummereres fra 1 og oppover.

- NIKU Rapport er den rapportering som overleveres oppdragsgiver etter fullført prosjekt. Serien kan ha begrenset opplag og distribusjon.
- NIKU Tema omfatter det vide spekter av kulturminnefaglige områder som instituttet arbeider med og henvender seg i hovedsak til forsknings- og fagmiljøer samt forvaltning.

Sollund, M.-L. B. 2008. Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Eidskog kommune, Hedmark 2007. – NIKU Tema 21: 1-20

Oslo, mars 2008

NIKU Tema 21
ISSN 1503-4909
ISBN 978-82-8101-052-9

Rettighetshaver ©: Stiftelsen Norsk institutt for kulturminneforskning, NIKU
Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse

Redaksjon: Vigdis Andersen
Design og grafisk produksjon: Elisabeth Mølbach,
www.molbach.no

Opplag: 200
Trykk: Signatur AS, Oslo
Trykt på miljøpapir

Publikasjonen er også tilgjengelig som pdf-fil på www.niku.no.

Kontaktadresse:
NIKU
Storgata 2,
Postboks 736 Sentrum
N-0105 Oslo
Tlf.: 23 35 50 00
Faks: 23 35 50 01
Internett: www.niku.no

Prosjekt nr.: 1562452
Oppdragsgiver: Riksantikvaren
Tilgjengelighet: Åpen

Ansvarlig signatur:

Hilde Rognar Amundsen

Sammendrag

Sollund, May-Liss Bøe. 2008. Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Eidskog kommune, Hedmark 2007. – NIKU Tema 21

I denne rapporten beskrives omfanget av skader som er påført de kjente automatisk fredete kulturminnene (fornminnene) i Eidskog kommune, Hedmark i perioden 2002-2007. Resultatene er basert på observasjoner som ble foretatt i 2002 da den første kontrollregistreringen fant sted. Den førstekontrollregistreringen bygget på beskrivelser og observasjoner gjort i 1985 da førstegangsregistreringene ble utført. Undersøkelsen viser hvilke arealtyper fornminnene ligger på, fornminnenes tilstand og om stedfestingene er korrekt. Dersom fornminnene er skadet eller fjernet etter 2002, er det også identifisert hvilke tiltak som har forårsaket dette. Registreringen er utført i henhold til Norsk Standard; NS 9450, Automatisk fredete kulturminner - Registrering av tap og skade. Denne andre kontrollregistreringen gir mulighet til å se endringer av fornminner og arealene de ligger på i en periode på henholdsvis sytten og fem år. Resultatene av undersøkelsen viser at i løpet av de siste fem årene er ett fornminne fjernet fullstendig. Totalt 28 er påført en eller annen form for skade i denne perioden. Blant de skadete fornminnene var det åtte som hadde en skade allerede i år 2002. Virksomhet i forbindelse med fritidsaktiviteter har påført fornminnene den største skaden. Arealbruken i de områdene der fornminnene ligger har endret seg svært lite. Omtrent 90 % av fornminnene ligger i områder med produktiv skog. Den største trusselen for fornminnene i Eidskog framover vil derfor være aktivitet i forbindelse med skogsdrift.

Oppdraget er utført på bestilling av Riksantikvaren som ønsker en kartlegging av årsakene til at den registrerte kulturminnebestanden desimeres.

Emneord: kulturminne – fredet – rapportering – overvåking – desimering – kontroll – tap – skade – tilstand – Eidskog – Hedmark

Abstract

Sollund, May-Liss Bøe 2006. Prehistoric sites and monuments in present-day landscape. A report on the state of preservation of protected monuments in the municipality of Eidskog in Hedmark County, anno 2007. – NIKU Tema 21. In Norwegian.

This report describes the extent of damage inflicted on protected prehistoric monuments in Eidskog municipality in Hedmark County between 2002 and 2007. Archaeological monuments in the area were originally surveyed and described in 1985 by Eidskog Museums- og Historielag. A first control survey was undertaken in 2002 to monitor the condition of the recorded monuments. By combining the two sets of information, it has been possible to produce a comprehensive assessment of how the monuments had fared in the course of this period.

A second control survey undertaken by NIKU in 2007 revealed that in the five years since the 2002-survey, one archaeological site had been destroyed and 28 monuments had suffered some kind of damage. Most of the damage was caused by leisure activities. However, more than 90 % of the sites are located in forested areas, and the main threat to these sites in the future will be the logging industry. The 2002 and 2007 surveys concerning the problem of monument attrition are part of a nationwide investigation, initiated and funded by the Directorate for Cultural Heritage.

Keywords: cultural heritage – prehistoric monuments and sites – protected – reporting – monitoring – survey – control – loss – damage – condition – Eidskog – Hedmark

Forord

Periodiske kontrollregistreringer av tap og skade er ledd i Riksantikvaren sin overvåking av automatisk fredete kulturminner. Kontrollarbeidet i Eidskog kommune, Hedmark ble utført i mai og juni 2007. Arbeidet ble gjennomført av prosjektleder May-Liss Bøe Sollund og Thomas Risan, arkeologer ved NIKU. Thomas Risan har også vært ansvarlig for det datafaglige. Han takkes.

Oslo, mars 2008

May-Liss Bøe Sollund

Innhold

Sammendrag	3
Abstract	3
Forord	4
1 Innledning	5
2 Bakgrunn	5
3 Hovedresultater	6
4 Presentasjon av området	7
4.1 Eidskog kommune, Hedmark	7
4.2 Tidligere registreringer	7
5 Kvalitetsvurdering av tidligere registreringer	9
5.1 Kontroll av kartfestingen	9
6 Resultat av kontrollen	10
6.1 Tilstandsending i perioden 2002-2007	10
6.2 Areal og arealbruksending	10
6.3 Fornminner som er berørt av tiltak i perioden 2002-2007	10
6.4 Tiltak som har forårsaket skade eller fjerning av fornminner i perioden 2002-2007	12
6.5 Utviklingen 1985-2002-2007	16
7 Tendenser i trusselbildet	16
8 Konklusjon	17
9 Kilder	17
Vedlegg:	19

1 Innledning

Fornminnene i Norge har vært underlagt juridisk vern helt siden 13. Juni 1905 da "Lov om Fredning og Bevaring af Fortidslevninger" ble vedtatt. Denne loven er senere endret og revidert, senest i 2003, i takt med endringer i samfunnet og erkjennelsen av nye fornminnetyper. Bakgrunnen for fredningsloven av 1905 var først og fremst å beskytte gjenstandsmaterialet i fornminnene mot ufaglig utgravning. Senere er fornminnene som landskapselement blitt viktigere. Dette fremgår av kulturminneloven av 1978 § 19, der det slås fast at departementet kan frede et område rundt selve fornminnet så langt det er nødvendig for å bevare virkningen av det i landskapet. Likevel har tiltak som utbygging og nydyrking gjennom tidene ført til at svært mange fornminner er skadet eller fjernet, og dette har også i stor grad skjedd etter 1905.

2 Bakgrunn

Undersøkelsen er utført av NIKU etter bestilling fra Riksantikvaren. Prosjektet "Kontrollregistrering av automatisk fredede kulturminner (fornminner)" ble igangsatt i 1997 med fokus på desimeringshastigheten for denne type kulturminner. Fra 2001 har prosjektet vært en del av Riksantikvarens miljøovervåkingsvirksomhet. Formålet med overvåkingsprosjektet er å skaffe oversikt over utviklingen med hensyn til tap av og skade på kulturminnene samt å finne fram til årsakene for disse faktorene. I dette overvåkingsprogrammet overvåkes det i alt 16 kommuner over en tidsperiode på fem år. Første omdrev av kontrollregistreringen ble avsluttet i 2004. Da var alle de 16 utvalgte kommunene kontrollregistrert for første gang.

I 2005 startet så arbeidet med omgang nummer to av kontrollregistreringer i kommunene. Det ble da gjennomført kontroller i Grong kommune i Nord-Trøndelag, Skien kommune i Telemark og Tromsø kommune i Troms. I 2006 var det kontrollregistrering i Guovdageainnu suohkan/Kautokeino i Finnmark, Nord-Aurdal i Oppland og Fræna i Møre og Romsdal.

Overvåkingen gjennomføres i henhold til nasjonalt resultatmål 1: "Det årlige tap av verneverdige kulturminner og kulturmiljøer som følge av at de fjernes, ødelegges eller forfaller, skal minimeres. Innen år 2020 skal tapet ikke overstige 0,5 % årlig" og resultatmål 2: "Fredete og fredningsverdige kulturminner og kulturmiljøer skal være sikret og ha ordinært vedlikeholdsnivå innen 2020" (St.meld.nr.26 2006-2007).

Det er publisert rapporter for alle kontrollregistreringene (se kapittel 9 Kilder).

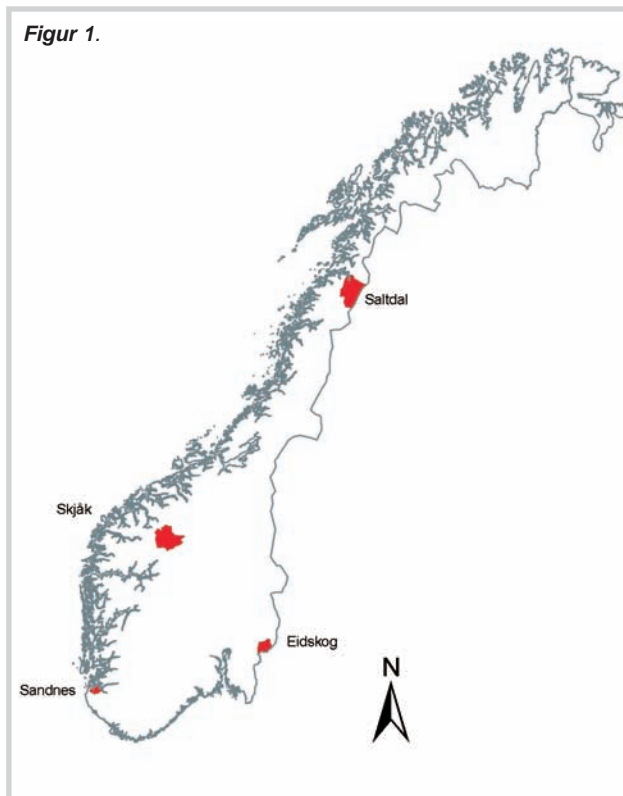
3 Hovedresultater

Kontrollregistreringen i 2007 omfattet kommunene Eidskog i Hedmark, Saltdal i Nordland, Sandnes i Rogaland og Skjåk i Oppland. Resultatene for andre kontrollregistreringsrunde er som følger (Figur 1 og 2):

Eidskog, Hedmark
 Saltdal i Nordland
 Sandnes i Rogaland
 Skjåk i Oppland

Kontroll av 117 fornminner, registrert i 1985, kontrollert i 2002
 Kontroll av 113 fornminner, registrert i 1984, kontrollert i 2002
 Kontroll av 431 fornminner, registrert i 1990, kontrollert i 2002
 Kontroll av 129 fornminner, registrert i 1983, kontrollert i 2002

Figur 1.

Figur 2. Gjennomsnittlig årlig tapte og fjernede fornminner i de fire kommunene som ble kontrollregistrert i 2007

Sum pr år tap og skade, gjennomsnitt			
	Periode		%
Eidskog	2002-2007		4,96
Saltdal	2002-2007		1,59
Sandnes	2002-2007		2,74
Skjåk	2002-2007		4,03
Tap pr år, gjennomsnitt			
	Periode	Antall	%
Eidskog	2002-2007	0,2	0,17
Saltdal	2002-2007	1	0,88
Sandnes	2002-2007	0,8	0,19
Skjåk	2002-2007	0	0
Skade pr år, gjennomsnitt			
	Periode	Antall	%
Eidskog	2002-2007	5,6	4,79
Saltdal	2002-2007	0,8	0,71
Sandnes	2002-2007	11	2,55
Skjåk	2002-2007	5,2	4,03

4 Presentasjon av området

4.1 Eidskog kommune, Hedmark

Eidskog kommune hadde ved årsskiftet 2006/2007 6385 innbyggere. Dette er en liten nedgang sett i forhold til 2002 da den forrige kontrollregistreringen ble foretatt. Av kommunens yrkesaktive befolkning i 2006 (bosatte i kommunen) var 6,3 % sysselsatt i primærnæringene, 27,1 % var ansatt i sekundærnæringene, mens 66 % arbeidet i tertiærnæringene. Netto innpendling i kommunen var minus 943 (folk som pendler fra Eidskog).

4.2 Tidligere registreringer

Eidskog kommune ble registrert i regi av Eidskog Museums- og Historielag i perioden 1981 til 1985. Arbeidet ble utført av arkeolog Tom Bloch Nakkerud. Det var i hovedsak lokalkjente personer som påviste de registrerte kulturminnene. Ved disse registreringene fikk Bloch Nakkerud opplysninger om ca 150 kulturminner. De fleste var utmarksminner slik som fangstgroper (figur 3), jernvinnelanlegg med kullgroper (figur 4) og tjærebrenningsan-

Figur 3. Fangstgroper er den vanligste fornminnetyper i Eidskog. Id-nr: 6153-1. Foto: May-Liss Bøe Sollund, NIKU 2007

Figur 4. Kullgroper er også en vanlig fornminnetype i Eidskog. Id-nr: 19986-1. Foto: Thomas Risan, NIKU 2007

Figur 5. Tjærebrenningsanlegg av typen tjæregrøft (drevgrav) finnes det mange av i Eidskog. Id-nr: 25272-1. Foto: May-Liss Bøe Sollund

Figur 6. Olavskilden ved Korskjølen. Id-nr: 39154. Foto: Thomas Risan, NIKU 2007

legg (figur 5). I tillegg er det registrert kulturminner som er tilknyttet tradisjon, som for eksempel hellige kilder (figur 6). Ikke alt det som ble registrert ved denne kartleggingen er av typer som er automatisk fredet, hvilket vil si at de er eldre enn 1537 e.Kr. Alle kulturminnene ble registrert og kartavmerket og rapportene om disse er publisert i Eidskog Museums- og Historielags årsrapporter.

Senere er disse registreringene digitalisert og både verbalbeskrivelsen og kartavmerkningene ligger inne i den nasjonale kulturminnedatabasen *Askeladden*.

Etter 1990 er det også foretatt en del registreringer i regi av Hedmarks fylkeskommune i forbindelse med reguleringsplaner, skogsbilveier, nydyrkingssaker og diverse andre typer saker. Slike registreringer foregår fortløpende

Figur 7. Hulvei over Mølleråsen mellom Nevjen og Jøvika. Id-nr: 72452-1. Foto: Thomas Risan, NIKU 2007

når det kommer inn slike saker til fylkeskommunen. Ved en slik registrering ble det funnet en hulvei (figur 7).

I 2002 ble det foretatt en kontroll av 143 av de registrerte kulturminnene i kommunen (Sollund 2003). Eidskog kommune er en av de 16 kontrollkommunene der kulturminnene skal kontrolleres hvert femte år. Resultatet fra denne undersøkelsen viste at syv kulturminner var fjernet og 12 var skadet mens det var 22 kulturminner som ikke ble funnet igjen. De som ikke ble gjenfunnet, lå i områder med produktiv skog der det hadde blitt utført hugst etter registreringstidspunktet. Det ble derfor konkludert med at disse kulturminnene trolig ikke var fjernet, men at de kunne ligge under kvistdyngene i området og/eller at de kunne være skjult av tett, nyplantet smågranskog.

5 Kvalitetsvurdering av tidligere registreringer

5.1 Kontroll av kartfestingen

Under feltkontrollen er alle enkeltminner målt inn som flater ved hjelp av feltdatasamlere og GPSer. Feltutstyret som ble benyttet var *Qtek 9090 Windows Mobile 2003 Pocket PC Phone Second Edition*, samt en *Holux GR-236* Bluetooth GPS mottager. Programvaren som er benyttet er *ESRI ArcPad 6.0.3 med ECW Plugin v.6.0*. Som bakgrunnsdata er det benyttet ECW-komprimerte ØK kartblad, N50 vektordata over Eidskog kommune fra Norge Digitalt sin ftp-server samt utsjekkede filer fra Askeladden som inneholdt kartfestede kulturminner. Til selve kontrollregistreringen er Riksantikvarens standarder fulgt ved at vi benyttet registreringsskjemaet utviklet av Riksantikvaren og Sør-Trøndelag fylkeskommune.

Gjenfinningen av fornminnene ved hjelp av GPS bød ikke på store problemer. Kvaliteten av kartavmerkingene fra de tidligste registreringene kan derfor sies å være god. Noen av lokalitetsavmerkningene er imidlertid utvidet eller justert i forhold til slik de opprinnelig var tegnet inn på kartet.

6 Resultat av kontrollen

6.1 Tilstandsending i perioden 2002-2007

Det ble kontrollert 117 automatisk fredete kulturminner (fornminner) i Eidskog kommune i 2007. Dette inkluderer de 114 som ble kontrollert i 2002 der tilstanden var uendret eller skadet. I tillegg ble alle lokaliteter der vi ikke fant igjen fornminnene i 2002 oppsøkt. Denne gangen ble tre av disse gjenfunnet og de inngår i denne statistikken. I løpet av de siste fem årene siden forrige kontroll er det 73 kulturminner som ikke har vært utsatt for noen fysiske endringer. Totalt har 28 vært utsatt for tiltak som har ført til at fornminnene er skadet; mens ett er tapt i denne perioden. I alt var det 15 kulturminner som ikke ble gjenfunnet (figur 8, 9, 10).

Blant de 73 som ikke direkte har vært utsatt for fysiske tiltak/påvirkninger er det imidlertid fem som er skjemet fordi områdene som de ligger i nylig er snauhagd. I tre av tilfellene kunne gropene sees selv om de er fylt med kvist og greiner (figur 11, side 12), mens to andre er helt tildekket av hugstavfall. Disse kunne anes under kvistene, men vi kunne ikke finne avgrensingen slik at de kunne måles opp nøyaktig og vi kunne heller ikke se om de var påført noe skade.

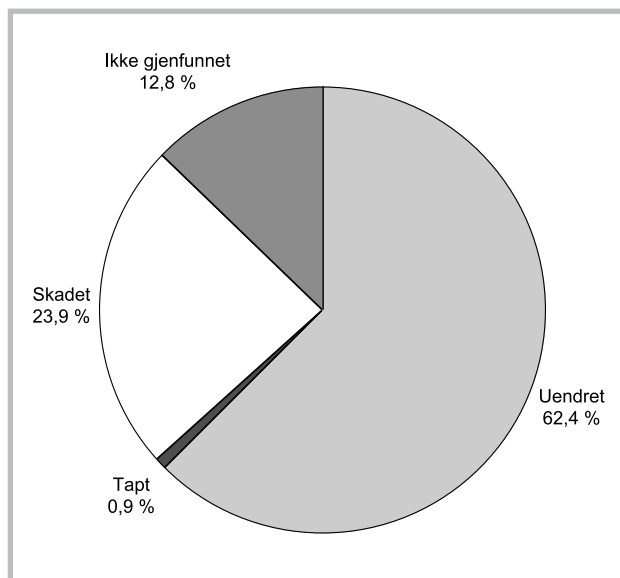
6.2 Areal og arealbruksending

Da fornminnene ble registrert første gang på begynnelsen av 1980-tallet lå 96 % i områder som i følge kartinformasjonen var betegnet som produktiv skog. Ved kontrollen i 2002 lå fremdeles ca 90 % av fornminnene i produktiv skog. Bildet har ikke endret seg etter den tid. Arealbruksendringer i og rundt fornminnene i Eidskog har vært helt ubetydelige i løpet av de siste 20 årene.

6.3 Fornminner som er berørt av tiltak i perioden 2002-2007

Tapte fornminner

Innenfor denne kategorien finnes bare kulturminner som er ulovlig fjernet uten forutgående undersøkelse. I Eid-

Figur 9. Tilstand for de registrerte fornminnene pr. 2007

skog er dette en kullgrop. Denne var imidlertid sterkt gjengrodd og lite synlig allerede ved førstegangsregistreringen.

Skadete fornminner

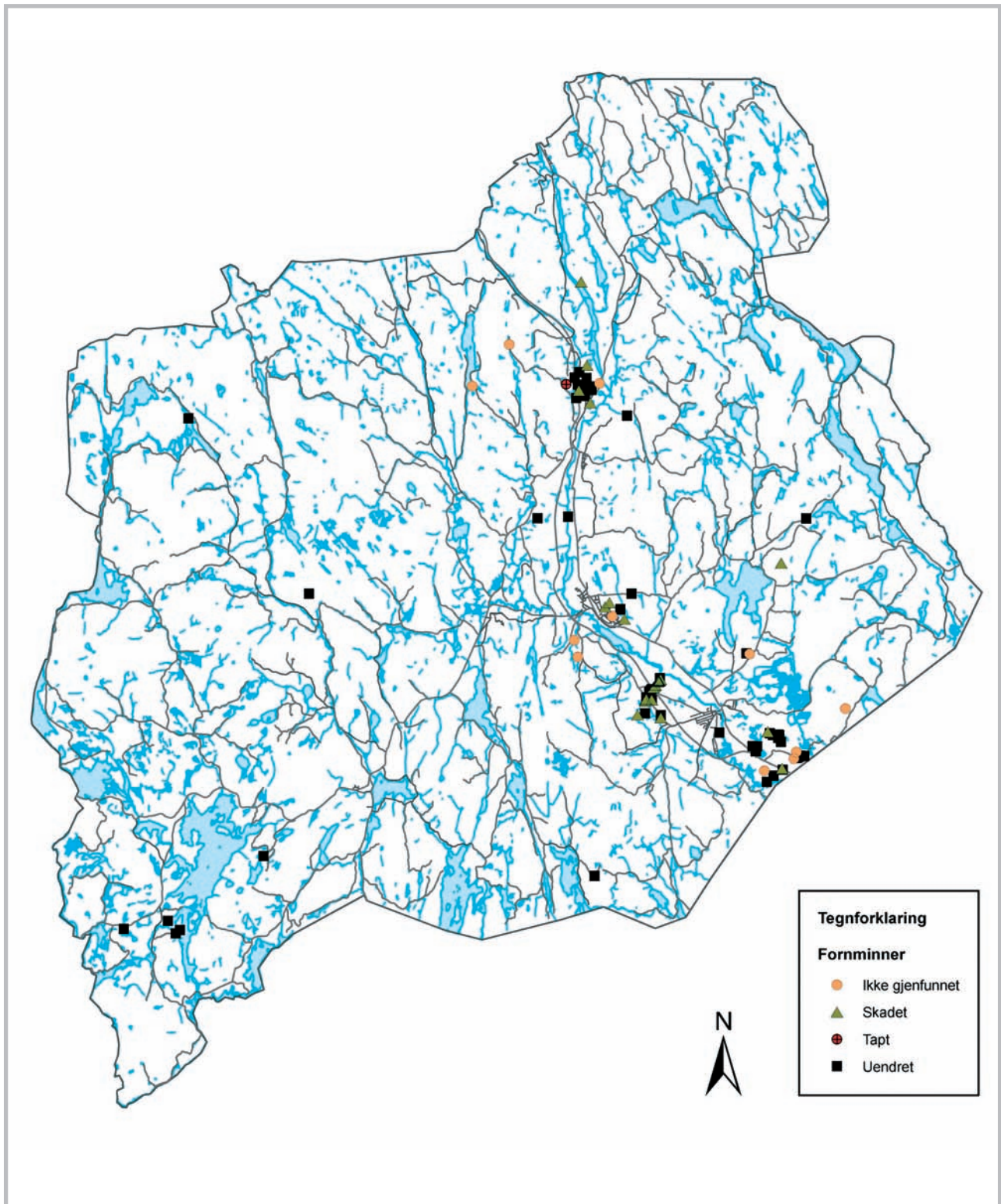
Dette omfatter tiltak som har ført til at selve fornminnet er skadet eller at det er utført inngrep i sikringssonen rundt fornminnet. Undersøkelsen viser at 28 fornminner er skadet i tiden etter kontrollregistreringen i 2002.

Tiltak i fornminnet eller i sikringssonen

Ulovlige tiltak i fornminnet omfatter alle typer inngrep som er egnet til å skade, flytte, forandre eller på annen måte utilbørlig skjemme automatisk fredete kulturminner (jfr. Kulturminneloven § 3). Ulovlige tiltak i sikringssonen omfatter alle typer inngrep som er utført innenfor fem meter av fornminnets synlige ytterkant (jfr. Kulturminnelovens § 6).

Figur 8: Tilstanden for de kontrollerte fornminnene på 2007, sett i forhold til tilstanden pr.2002.

Kommune	Uendret	Tapt	Skadet	Ikke gjenfunnet
Eidskog 2007	73 (62,4%)	1 (0,9%)	28 (23,9%)	15 (12,8%)

Figur 10. Kartet viser kontrollerte forminner i Eidskog. Hvert felt kan omfatte flere forminner. Felt der minst ett forminne er skadet eller ikke gjenfunnet er markert som skadet eller ikke gjenfunnet på dette kartet.

Figur 11. Fangstgrop fylt med kvist og greiner. Men den er synlig. Id-nr: 45621-1. Foto: May-Liss Bøe Sollund, NIKU 2007.

Figur 12. Fangstgrop i hugstområde. Den er ikke synlig, men skal ligge under hugstavfallet et sted. Id-nr: 25697-1. Foto: May-Liss Bøe Sollund, NIKU 2007.

Blant de skadete kulturminnene er det 22 fangstgroper, fire kullgroper, en kilde og ett tjærebrenningsanlegg. De fleste av disse var også skadet tidligere, men de er ytterligere beskadiget i dag.

Ikke gjenfunnet

Blant de 15 fornminnene som ikke ble gjenfunnet er det syv kullgroper, seks fangstgroper, en slagghaug og ett tjærebrenningsanlegg. Alle disse ligger i områder der det ikke har vært foretatt arealendringer av noen form, annet enn uthugging av skog. De fleste ligger forhåpentligvis uskadet under hugstavfall (figur 12) mens andre, som for eksempel tjærebrenningsanlegget, kan være gjengrodd.

6.4 Tiltak som har forårsaket skade eller fjerning av fornminner i perioden 2002-2007

Ved kontrollen ble det lagt vekt på å finne årsakene til at fornminner var fjernet eller skadet (Figur 13 og 14). Betegnelse for skade- og tapsårsaker følger terminologien til "NS 9450 Automatisk fredete kulturminner. Registrering av tap og skade. Norsk Standard 1. utgave".

Figur 13. Antall tapte fornminner fordelt på tapsårsak:

Kommune	Tidsrom	Jordbruk
Eidskog	5 år	1

Figur 14. Antall skadete fornminner fordelt på skadeårsaker:

Kommune	Tidsrom	Skogbruk	Bygg, vei	Hus, friluft	Naturskade	Tilrettelegging	Sammensatte
Eidskog	5 år	6	1	2	2	14	3

Figur 15. Kjørespor i og ved kullgrop/kullmile. Id-nr: 50039. Foto: Thomas Risan, NIKU 2007.

Jordbruk

Denne kategorien omfatter skader som kan oppstå som følge av blant annet pløying, dyrking, nydyrking, tildekking, planering, deponering av masse, husdyrhold, opparbeidelse av landbruks- og adkomstveier og lignende. I Eidskog var ett fornminne tapt som følge av jordbruksaktiviteter.

Skogbruk

Denne kategorien omfatter skader som oppstår i forbindelse med skogsdrift, som for eksempel nyplanting, markberedning, hogst, kjørespor/slitasje og skogsveier/adkomstveier. I Eidskog var seks fornminner skadet som følge av skogsdrift. Dette var tre fangstgroper, to kullgroper og ett tjærebrenningsanlegg. De fleste var skadet fordi det var kjørt med traktor eller skogsmaskin i eller inntil fornminnet (figur 15).

Bygg- og anleggsvirksomhet, industri- og veitbygging

Herunder hører skader som oppstår i forbindelse med grøfter, vann- og avløpsledninger, tildekking (bl.a. i forbindelse med deponering av byggeavfall), innebygging, parkeringsplass, slitasje (kjørespor i forbindelse med maskinell virksomhet/snørydding), veianlegg, kraftledningsstolper, kraftledninger under vann og atkomstveier (også i forbindelse med midlertidige atkomstveier under

byggeprosessen). I Eidskog var det en fangstgrop som var skadet som følge av grøfting og veitvidelse (figur 17, neste side).

Husbygging og friluftsliv

Denne kategorien omfatter skader som følge av bl.a. nybygging eller utvidelser av boliger, campingplasser, hytteanlegg, hageanlegg, bryggeanlegg, garasjer, uthus, veiplaneringer (adkomstveier) og aktiviteter i forbindelse med friluftsliv. To fornminner var skadet i forbindelse med fritidsaktiviteter i løpet av de siste fem årene. Blant dem var det en kullgrop som var skadet av en sti eller skogsbilveg. Kullbiter lå spredt utover i veifaret (figur 18, neste side).

Natur

Denne kategorien omfatter skader som skyldes naturlige årsaker som for eksempel rotvelt, flom, erosjon eller bygging av dyrehi. I Eidskog er to fornminner skadet som følge av slike hendelser. I ett av tilfellene var det rotvelt som hadde forårsaket skader i en kullgrop (figur 16, neste side). I det andre tilfellet var det en fangstgrop som det var tatt ut masse i ved forrige kontroll. Denne hadde nå fått ytterligere erosjonsskader.

Figur 16. Rotvelt i sikringssonen av kullgrop. Id-nr: 19986-1. Foto: Thomas Risan, NIKU 2007.

Figur 17. Veiutvidelse ved fangstgrop. Id-nr: 54932 - 1. Foto: Thomas Risan, NIKU 2007.

Figur 18. Kullgrop skadet av sti/turvei. Id-nr: 19121-2. Foto: Thomas Risan, NIKU 2007.

Figur 19. Fangstgrop og kultursti. Stien går gjennom selve gropa. Id-nr: 35308-1. Foto: May-Liss Bøe Sol-lund, NIKU 2007.

Tilrettelegging

Denne kategorien omfatter slitasje- og/eller skjøtselskade i forbindelse med at kulturminner er tilrettelagt for publikum. I Eidskog gjelder dette for 14 fornminner. Disse ligger i et fangstgropssystem som i dag består av 19 fangstgrop der det er anlagt en kultursti. Her går stien gjennom mange av gropene og de fleste av gropene som omfattes av kulturstien har i dag store slitasjeskader som en direkte følge av dette tiltaket. Allerede ved kontrollen i 2002 ble det påvist slitasjeskader i flere av gropene her. I dag er dette ytterligere forverret fordi mange personer bruker denne kulturstien (figur 19).

Sammensatt skadeårsak

Denne kategorien omfatter skader hvor det er vanskelig å bestemme hvilke aktiviteter som har forårsaket skaden, eller hvor det er flere skadeårsaker. I Eidskog er det tre fornminner som er skadet og der skadene er sammensatte. I alle tilfellene er en av skadeårsakene skogbruksrelaterte.

Ved kontroll av kulturminner er det som regel vanskelig å dokumentere når de ulike tiltakene som har medført skade eller tap har funnet sted. Det er derfor ikke mulig å gi eksakte tall pr. år for hvor mange kulturminner som har vært berørt av tiltak. For at tallene skal ha utsagnsverdi og kunne brukes som sammenligningsmateriale i forbindelse med andre overvåkingsprosjekter, har vi likevel laget et estimat som beregner gjennomsnittlige tall for årlige skader på fornminnene i Eidskog (figur 20 og 21).

Figur 20. Gjennomsnittlige tall for årlig tap av fornminner fordelt på tapsårsak i løpet av fem år

Kommune	Periode	Jordbruk
Eidskog	2002-2007	0,2 (0,17%)

Figur 21. Gjennomsnittlige tall for årlige skader på fornminner fordelt på skadeårsak i løpet av fem år

Kommune	Tidsrom	Skogbruk	Bygg, vei	Hus, friluft	Naturskade	Tilrettelegging	Sammensatte
Eidskog	2002-2007	1,21 (1,03%)	0,2 (0,17%)	0,4 (0,34%)	0,4 (0,34%)	2,8 (2,39%)	0,6 (0,51%)

6.5 Utviklingen 1985 - 2002 - 2007

I 2002, da den første kontrollregistreringen ble gjennomført, ble det oppdaget at syv enkeltminner var fjernet mens 12 var skadet. I tillegg var det 22 fornminner som ikke ble gjenfunnet. I løpet av de 17 årene som var gått mellom registreringen og den første kontrollregistreringen var tapet pr. år i gjennomsnitt 0,4 % og antall skadete var 0,7 %. Tilrettelegging var den aktiviteten som hadde skadet flest kulturminner, mens veiutbygging hadde forårsaket det største tapet.

Ved undersøkelsen i 2007 ble 117 fornminner oppsøkt. Undersøkelsen inkluderer de samme fornminnene som var uendret eller skadet i 2002. Antall tapte fornminner pr år var da 0,17 % og antall skadete var 4,79 %. Tilrettelegging av fornminnene er fremdeles den aktivitet som i løpet av disse siste fem årene har forårsaket mest skade. I denne sammenheng må det nevnes at det kun er de skader som er påført fornminnene i løpet av de siste fem årene som er inkludert i tallene. Når vi ser bort fra fornminnene som ligger langs den noe uheldig valgte traséen for kulturstien, er det skogbruket som har forårsaket de fleste skadene.

Antall tapte fornminner pr. år har hatt en nedgang i løpet av de siste fem årene som er gått og det er positivt (figur 22 og 23). På den andre siden ser vi at mange fornminner allerede er sterkt skadet. Tallet på skader har da også økt i denne perioden.

Det var 14 fornminner som ikke ble funnet igjen ved kontrollen i 2007. Dette er et svært høyt tall særlig når vi tar i betraktning at vi fremdeles ikke har funnet igjen mange av dem som var med i kontrollen i 2002. Av de 143 fornminnene som inngår i undersøkelsen er det totalt åtte fornminner som er helt fjernet etter at de ble registrert i 1985.

7 Tendenser i trusselbildet

Fornminner som skades på grunn av menneskelig aktivitet har en tendens til å skades mer og mer inntil de til slutt blir helt ødelagt. Dette er spesielt tilfelle med de grunne fangstgropene som ligger i kulturstien på Gausstadmoen. Gropene har i tillegg svært lave voller som er sparsomt bevokst med reinlav og lyng. De er blant annet av den grunn sårbare for slitasje.

De fleste fornminnene i Eidskog ligger i områder med produktiv skog og hugstmodne trær. Fornminner som ligger i slike områder er svært utsatt for å bli skadet eller fjernet. Årets undersøkelse viser at skogbruket er den sektoren som har forårsaket at tidligere uskadete fornminner nå er påført skade og/eller er dekket av hugstavfall slik at de ikke er synlige. Skogbruksnæringen i Eidskog vil derfor ha en stor utfordring når det gjelder å ta hensyn til fornminnene i forbindelse med avvirkingen av trær, markberedning og nyplanting.

Figur 22. Prosentvis årlig tap innenfor de ulike tiltaksområdene

Kommune	Periode	Jordbruk	Bygg, vei	Hus, friluft	Sammensatte
Eidskog	1985-2002	0,04	0,08	0,04	0,12
Eidskog	2002-2007	0,17			

Figur 23. Prosentvis årlig skade innenfor de ulike tiltaksområdene

Kommune	Periode	Skogbruk	Bygg, vei	Hus, friluft	Materialuttak	Hærverk	Naturskade	Tilrettelegging	Sammensatte
Eidskog	1985-2002				0,08	0,08		0,29	0,04
Eidskog	2002-2007	1,03	0,17	0,34			0,34	2,39	0,51

8 Konklusjon

Kontrollregistreringen i Eidskog omfatter 117 fornminner. De fleste fornminnene er utmarksminner i form av jernvinneanlegg, kullgroper og fangstgroper. Omtrent 90 % ligger i produktive skogsområder.

I løpet av disse fem årene (2002 – 2007) er ett fornminne fjernet og 28 er påført en eller annen form for skade. Dette representerer 25 % av det totale antall fornminner som ble oppsøkt i 2007.

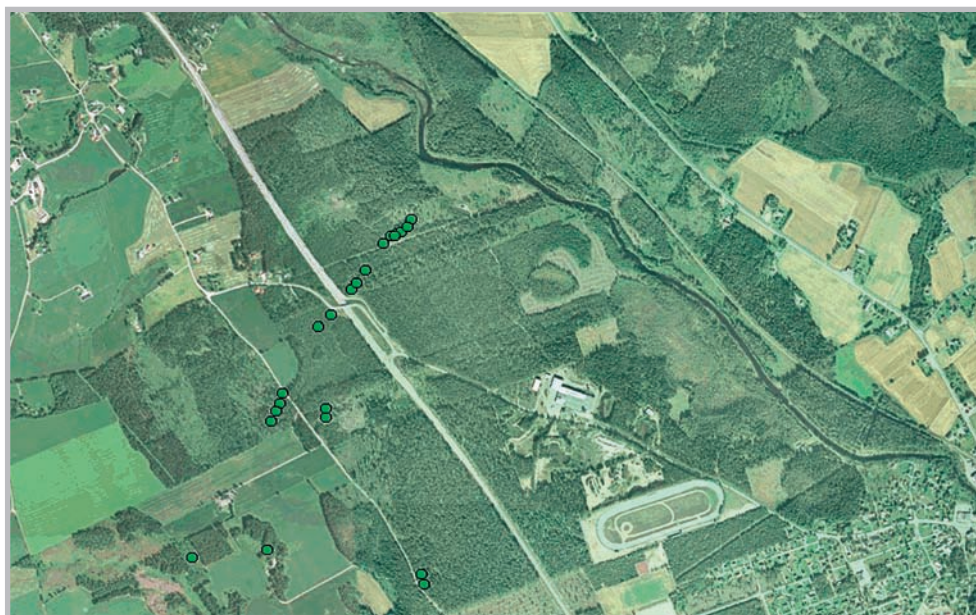
Tilrettelegging er fremdeles den aktiviteten som har forårsaket de fleste skadene på fornminnene i Eidskog. Mange av disse fornminnene var imidlertid skadet allerede ved forrige kontroll. Skogbruket er likevel den sektoren som forårsaker flest skader på tidligere uskadde fornminner.

I alt 14 enkeltminner ble ikke gjenfunnet ved vårt besøk.

Den største trusselen for fornminnene ser ut til å være skogsdriften med de maskinelle kjøretøyene som brukes ved hogsten.

9 Kilder

- Askeladden. Kulturminneregister. Riksantikvaren.
- Barlindhaug, Stine og Holm-Olsen, Inger Marie 2003: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Saltdal kommune, Nordland 2002. - NIKU Tema 2. .
- Binns, Kari Støren 1998: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Trondheim kommune, Sør-Trøndelag 1997. - Trondheim, NINA•NIKU - NIKU Oppdragsmelding 064: 1-24.
- Binns, Kari Støren 2000: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Grong kommune, Nord-Trøndelag 1999. - Oslo, NINA•NIKU - NIKU Oppdragsmelding 096: 1-27.
- Binns, Kari Støren 2001: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Nord-Aurdal kommune, Oppland 2000. - Oslo, NINA•NIKU - NIKU Publikasjoner 106: 1-27.
- Binns, Kari Støren 2003: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skjåk kommune, Oppland 2002. - Oslo, NIKU Tema 4.
- Binns, Kari Støren 2004: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Bømlo kommune, Hordaland 2003. - Oslo, NIKU Tema 8.
- Fasteland, Arthur 1998: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Voss kommune, Hordaland i 1998. - Oslo, NINA•NIKU - NIKU Oppdragsmelding 078: 1-17.

Figur 24. Fangstgropsystemet på Gaustadmoen. En veldig populær tursti går langs og gjennom gropene som er merket med nummer. Det er også en informasjonstavle ved hovedvegen. Foto: www.norgebilder.no

- Haavaldsen, Per 2000: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Gjesdal kommune, Rogaland 1999. - Oslo NINA•NIKU - NIKU Oppdragsmelding 097: 1-19.
- Haavaldsen, Per 2003: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sandnes kommune, Rogaland 2002. – Oslo, NIKU Tema 3.
- Holm-Olsen, Inger Marie 1998: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Tromsø kommune, Troms 1997. - Trondheim, NINA•NIKU - NIKU Oppdragsmelding 068.
- Holm-Olsen, Inger Marie 2004: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sortland kommune, Nordland 2003. Oslo, NIKU Tema 11.
- Holm-Olsen, Inger Marie 2006: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Tromsø kommune, Troms 2005. - Oslo, NIKU Tema 17.
- Lov om Kulturminner av 9. Juni 1978.
- Myrvoll, Elin Rose 2001: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Guovdageainnu suohkan / Kautokeino kommune, Finnmark, 2000. - Oslo, NINA•NIKU - NIKU Publikasjoner 105: 1-19.
- Norsk Standard: Automatisk fredete kulturminner - Registrering av tap og skade. NS 9450, 1.utgave oktober 2003.
- Sollund, May-Liss Bøe 1997: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Nord-Aurdal kommune, Oppland 1997. - Trondheim, NINA•NIKU - NIKU Oppdragsmelding 042: 1-30.
- Sollund, May-Liss Bøe 2001: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Nord-Aurdal kommune, Oppland 2000. - Oslo, NINA•NIKU - NIKU Publikasjoner 107: 1-15.
- Sollund, May-Liss Bøe 2004: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Horten kommune, Vestfold 2003. - Oslo, NIKU Tema 9.
- Sollund, May-Liss Bøe 2004: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Lillesand kommune, Aust-Agder 2003. – Oslo, NIKU Tema 10.
- Sollund, May-Liss Bøe 2005: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sarpsborg kommune, Østfold 2004. - Oslo, NIKU Tema 13.
- Sollund, May-Liss Bøe 2006: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skien kommune, Telemark 2005. - Oslo, NIKU Tema 15.
- Sollund, May-Liss Bøe 2006: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Grong kommune, Nord-Trøndelag 2005. - Oslo, NIKU Tema 16.
- Sollund, May-Liss Bøe 2007: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Fræna kommune, Møre og Romsdal 2006. - Oslo, NIKU Tema 19.
- Sollund, May-Liss Bøe 2007: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Nord-Aurdal kommune, Oppland 2006. - Oslo, NIKU Tema 20.
- St.meld.nr.26 (2006-2007) Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand. - Det kongelige miljøverndepartement.
- St.meld.nr.16 (2004-2005) Leve med kulturminner. - Det kongelige miljøverndepartement.
- www.eidskog.kommune.no (lest 25.01.2008)
- www.ssb.no/kommuner (lest 25.01.2008)

Vedlegg

Eidskog kommune 2007

Forninner som er tapt, skadet eller ikke gjenfunnet etter første kontrollregistrering i 2002

Id	Kategori	Tilstand 2007	Endringsårsak 2007	Merknad
50040-1	Fangstgrop	Tapt	Jordbruksskader	Tidligere gjengrodd i randområde ved dyrket
54932-1	Fangstgrop	Skadet	Bygg/anlegg, industri/vei	Vegutvidelse
19121-2	Fangstgrop	Skadet	Husbyggings- og friluftsskader	Utvidelse sti/turvei
39154-1	Kilde	Skadet	Husbyggings- og friluftsskader	Opprensing
50038-2	Fangstgrop	Skadet	Sammensatt skadeårsak	Skogsbilveg, søppel
35615-1	Fangstgrop	Skadet	Naturskader	Rotvelt
19986-1	Kullgrop	Skadet	Naturskader	Erosjon
19115-1	Kullgrop	Skadet	Sammensatt skadeårsak	Grop i S-del av vollen
19120-1	Fangstgrop	Skadet	Sammensatt skadeårsak	Skogsbilvei/erosjon
19987-2	Fangstgrop	Skadet	Skogbruksskader	Kjørespor
19987-3	Fangstgrop	Skadet	Skogbruksskader	Kjørespor
25270-1	Kullgrop	Skadet	Skogbruksskader	Kjørespor
50038-5	Kullgrop	Skadet	Skogbruksskader	Kjørespor
6169-1	Tjærerenne	Skadet	Skogbruksskader	Kjørespor
68438-1	Fangstgrop	Skadet	Skogbruksskader	Kjørespor i voll, hugstmaskin
15663-1	Fangstgrop	Skadet	Tilrettelegging	Kultursti gjennom
25452-1	Fangstgrop	Skadet	Tilrettelegging	Kultursti gjennom
25453-1	Fangstgrop	Skadet	Tilrettelegging	Kultursti gjennom
35307-1	Fangstgrop	Skadet	Tilrettelegging	Kultursti gjennom
35308-1	Fangstgrop	Skadet	Tilrettelegging	Kultursti gjennom
45313-1	Fangstgrop	Skadet	Tilrettelegging	Kultursti gjennom
45314-1	Fangstgrop	Skadet	Tilrettelegging	Kultursti gjennom
55098-1	Fangstgrop	Skadet	Tilrettelegging	Kultursti gjennom
5837-1	Fangstgrop	Skadet	Tilrettelegging	Kultursti gjennom
64129-1	Fangstgrop	Skadet	Tilrettelegging	Kultursti gjennom
66238-1	Fangstgrop	Skadet	Tilrettelegging	Kultursti gjennom
66239-1	Fangstgrop	Skadet	Tilrettelegging	Kultursti gjennom
66240-1	Fangstgrop	Skadet	Tilrettelegging	Kultursti gjennom
72782-1	Fangstgrop	Skadet	Tilrettelegging	Kultursti gjennom
15972-1	Kullgrop	Ikke gjenfunnet		
15994-1	Tjæregroft	Ikke gjenfunnet		
19123-1	Fangstgrop	Ikke gjenfunnet		Området dekket av kvist
19986-2	Slagghaug	Ikke gjenfunnet		Området dekket av kvist
19987-1	Fangstgrop	Ikke gjenfunnet		Mange vindfelte trær
25266-1	Fangstgrop	Ikke gjenfunnet		Var gjengrodd tidligere
25697-1	Kullgrop	Ikke gjenfunnet		Området dekket av kvist
29136-1	Kullgrop	Ikke gjenfunnet		Nå villaområde, mellom husene?
35614-1	Fangstgrop	Ikke gjenfunnet		Gjengrodd område
39143-1	kullgrop	Ikke gjenfunnet		
48725-1	Kullgrop	Ikke gjenfunnet		
48725-2	Kullgrop	Ikke gjenfunnet		
48725-3	Kullgrop	Ikke gjenfunnet		
54934-2	Fangstgrop	Ikke gjenfunnet		Mye kvist i området
75055-1	Fangstgrop	Ikke gjenfunnet		Mye vindfall i området

NIKU publikasjonsliste / Publications

pr. 14. mars 2008

Fra 2003 avslutter NIKU tidligere serier og etablerer to nye, NIKU Rapport og NIKU Tema. F.o.m. 2001 er samtlige utgivelser tilgjengelig på www.niku.no som pdf-filer.

Kontaktadresse / Publications can be bought from:

NIKU, Postboks 736 Sentrum, N-0105 Oslo

Tlf./Tel.: (+47) 23 35 50 00. Faks/Fax: (+47) 23 35 50 01

E-mail: kirsti.e.sundet@niku.no

NIKU Rapport

- 1 Bergstadens Ziir; Røros kirke. Tilstand og tiltak. *Brønne, J.* 2003. 97 s.
- 2 «Intet forandrer seg så ofte som fortiden». Om krusifiksene i Ringebu stavkirke. *Stein, M., Bronken, I. A., Nyhlén, T., Strandskogen, K. og E. S. Tveit.* 2003. 114 s.
- 3 Den bemalte og fargylte kalvariegruppen fra 1100-tallet i Urnes stavkirke. Konservering 2001-2003. *Frøysaker, T.* 2003. 89 s.
- 4 Samiske Kirkegårder. Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder i Nord Troms og Finnmark. *Svestad A. og S. Barlindhaug.* 2003. 15 s.
- 5 Alterskapet i Grip stavkirke. Et 1700-talls alterskap fra middelalderen. Konservering 2001-2003. *Olstad, T.M.* 2003. 59 s.
- 6 Hamar Cathedral ruin. Archaeological investigations 1996-1998. *S. Reed,* 2004. 244s.
- 7 Samiske urgraver. Statusrapport med forslag til miljøovervåkingsprogram. *E. R. Myrvoll,* 2005. 135s.
- 8 Lysekroner frå Nøstetangen glasverk. Dokumentasjon, sikring og konservering. *A. Bjørke,* 2006. 54s.
- 9 Evaluering av digitale dokumentasjonssystemer for arkeologiske utgravninger. *Molaug, P. B., Petersén, A., Risan, T.,* 2006. 19 s.
- 10 Kulturminneforvaltningens og planarbeidets historie på Røros. "Kultur-arv og verdiskaping. Økonomiske virkninger av kulturarven på Røros". Arbeidspakke 1. *Andersen, S. og Brønne, J.* 2006. 89. s.
- 11 Ikonene i St. Georgs kapell, Neiden, Sør-Varanger kommune. Kontekst, motiver, teknikk og restaurering. *Norsted, T.,* 2006. 71 s.
- 12 Landskap og historie-GIS. Historisk landskapsanalyse i Vestre Slidre, Oppland. *Guttormsen, T. S.,* 2007. 43 s.
- 13 Konservering av Peter Reimers' altermalierier i Valle kirke, Lindesnes kommune i Vest-Agder. *Ford, T.-O. og Frøysaker T.* 30 s.
- 14..Samiske kirkegårder. Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder i Finnmark, Troms og Nordland. *E. R. Myrvoll.* 2007. 36 s.
- 15 Kulturarv som kapital. En analyse av kulturarvskapitalens diversitet på Røros som et grunnlag for tenkning om verdiskaping. Delprosjekt 5 i forskerprosjektet "Verdiskaping Røros". *T. S. Guttormsen, & K. Fageraas.* 2007. 105 s + vedlegg.
- 16 Konservering av kirkeskip. Bønsnes kirke, Hole kommune i Buskerud. *Smith, H.* 2007. 23 s.
- 17 Kulturhistoriske registreringer. Porsangermoen –Hålkavári skytefelt. *Barlindhaug, S., Risan, T. og A.E. Thuestad.* 2007. 127 s.
- 18 Flybåren laserskanning og registrering av kulturminner i skog. Fase 2. *Risbøl, Ole, Gjertsen, Arnt Kristian, og Kjetil Skare.* 2007. 33 s. (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 19 Kulturminneverdier i by mellom bevaring og byutvikling. Et kunnskapsgrunnlag. *Omland, Atle, Berg, Sveinung Krokann, Mehren, Anette og Eldal, Jens Christian.* 2007. 59 s. (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 20 Lokala röster och lokala värden. En studie av Ålgårds kyrkas betydelse för icke-kyrkogångare. *Grahn, Wera.* 2007. 43 s.

NIKU Tema

- 1 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Eidskog kommune, Hedmark 2002. *Sollund, M.-L.* 2003. 20 s.
- 2 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Saltedal kommune, Nordland 2002. *Barlindhaug, S. og Holm-Olsen, I.M.* 2003. 22 s.
- 3 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sandnes kommune, Rogaland 2002. *Haavaldsen, P.* 2003. 16 s.
- 4 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skjåk kommune, Oppland 2002. *Binns, K.S.* 2003. 22 s.
- 5 NIKU strategiske instituttprogram 2001-2006. Verneideologi. NIKU-seminar 4. februar og 25. april 2002. *Seip, E. (red.)* 2003. 77 s.
- 6 Bevaring av samlingane ved fem statlege museer. Undersøkingar utført for Riksrevisjonen *Bjørke, A.* 2003. 95 s.
- 7 På vandring i fortiden. Mennesker og landskap i Gråfjell gjennom 10 000 år. *Amundsen, H. R., Risbøl, O. & K. Skare (red.)* 2003. 112 s.
- 8 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Bømlo kommune, Hordaland, 2003. *Binns, K.S.* 2004. 20 s.
- 9 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Horten kommune, Vestfold 2003. *Sollund, M.-L.* 2004. 17 s.
- 10 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Lillesand kommune, Austagder 2003. *Sollund, M.-L.* 2004. 20 s.
- 11 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sortland kommune, Nordland, 2003. *Holm-Olsen, I.M.* 2004. 17 s.
- 12 Landskap under press – Urbanisering og kulturminnevern. En studie med eksempler fra Nannestad og Stavanger. *Swensen, G., Jerpåsen, G., Skogheim, R., Saglie, I.-L. og T.S. Guttormsen.* 2004. 95 s.
- 13 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sarpsborg kommune, Østfold 2004. *Sollund, M.-L.* 2005. 28 s.
- 14 Strategisk instituttprogram 2001-2005: Landskapet som kulturminne. Fra vernesone til risikosone. Studier av middelalderbyene Bergen og Tønsbergs randsoner. *S. W. Nordeide (red.)* 2005. 75 s.
- 15 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skien kommune, Telemark, 2005. *Sollund, M.-L.* 2006. 24 s.
- 16 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Grong kommune, Nord-Trøndelag, 2005. *Sollund, M.-L.* 2006. 26 s.
- 17 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Tromsø kommune, Troms, 2005. *Holm-Olsen, I.M.* 2006. 22 s.
- 18 Kultur – minner og miljøer. Strategiske instituttprogrammer 2001-2005. *Red. Egenberg I.M., Skar B. og Swensen, G.* 2006. 354 s.
- 19 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Fræna kommune, Møre og Romsdal, 2006. *Sollund, M.-L.* 2007. 19 s.
- 20 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Nord-Aurdal kommune, Oppland 2006. *Sollund, M.-L. B.* 2007. 21 s.

Annet

Kulturminner – en ressurs i tiden (Jubileumbok – NIKU 10 år). *Red. Paludan-Müller, C. og Gundhus, G.* 2005. 184 s.